

*Замошникова Ю.Р., ад'юнкт ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0003-2900-1587*

*Zamoshnikova Yu., Adjunct of Training Research and Production Center of the
National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv*

МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

MECHANISMS OF STUDENT ACADEMIC MOBILITY DEVELOP- MENT IN UKRAINE

В статті проаналізовано основні напрями організації студентської академічної мобільності в українських закладах вищої освіти. Академічна мобільність є невід'ємною формою існування інтелектуального потенціалу, що відбиває реалізацію внутрішньої потреби цього потенціалу в просторі соціальних, економічних, культурних, політичних взаємовідносин і взаємозв'язків. Академічна мобільність - одна з найважливіших сторін процесу інтеграції закладів вищої освіти і науки в міжнародний освітній простір.

Одним із способів є підтримка з розвитку міжнародної співпраці у сфері освіти і науки. Виїзд студентів в інші країни з метою здобуття освіти - не новий феномен, який в деяких країнах має свої історичні корені. При цьому на особливу увагу заслуговують геополітичні чинники, які накладають певний відбиток на розвиток академічної мобільності в тій або іншій країні.

Збільшення мобільності студентів і викладачів - процес еволюційний, що вимагає постійної уваги і зусиль з боку учасників цього процесу. Стаття націлена на проведення аналізу стану справ з організації, підтримки академічної мобільності і розгляд можливих шляхів реалізації академічної мобільності

Ключові слова: *механізми розвитку студентської академічної мобільності в Україні, академічна мобільність, заклади вищої освіти.*

The paper analyzes the main directions of organizing student academic mobility in Ukrainian higher education establishments. Academic mobility is an integral form of the intellectual potential existence, which reflects the realization of the internal need for this potential in the space of social, economic, cultural, political relationships and relationships. Academic mobility is one of the most important aspects of the process of integration of establishments of higher education and science into the international educational space.

One of the ways is support for the development of international cooperation in the field of education and science. The departure of students to other countries for the pur-

pose of obtaining an education is not a new phenomenon, which in some countries has its historical roots. At the same time, geopolitical factors that leave a certain mark on the development of academic mobility in one or another country deserve special attention.

Increasing the mobility of students and teachers is an evolutionary process that requires constant attention and effort from the participants of this process. The article is aimed at conducting an analysis of the state of affairs in the organization, support of academic mobility and consideration of possible ways of implementing academic mobility.

Keywords: *mechanisms of student academic mobility development in Ukraine, academic mobility, higher education establishments.*

Постановка проблеми. Прогресивним інструментом розвитку освіти на світовій арені стає спрямована і контрольована дія на систему організації освітньої діяльності в зарубіжних навчальних установах. Набирає актуальність тренд «м'якої сили», яка має на увазі методику здійснення влади, спрямовану на формування сприятливих умов для реалізації певних політичних стратегій держави. У основі концепції лежить комбінація можливостей культури, політичних цінностей і зовнішньої політики. «М'яка» боротьба за пріоритетні стратегії встановлення світових стандартів наділяє студентську академічну мобільність (далі САМ) додатковими функціями дії на глобальні тренди економіки і освіти. У зв'язку з цим процеси міжнародної співпраці в області освіти реалізуються сьогодні з випереджаючим розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Основні аспекти реалізації міжнародної співпраці вищих учбових закладів відбиті в працях [1-7] у них отражені основні інструменти організації студентської мобільності

Постановка завдання. Метою статті є аналіз механізмів розвитку студентської академічної мобільності в Україні.

Виклад основного матеріалу. У широкому сенсі академічна мобільність розуміється нами як «переміщення студентів, професорсько-викладацького і адміністративно-управлінського персоналу університету впродовж певного періоду часу в зарубіжні навчальні заклади з метою навчання, викладання або проведення наукових досліджень» [1]. Відсутність єдиного трактування цього терміну в нормативно-правових документах привела до появи різних визначень в науково-дослідному середовищі. Сполучною ланкою різних трактувань дослідників є принцип сукупності установок на здобуття освіти або проведення науково-дослідницької діяльності в зарубіжному університеті за умови обов'язкового повернення до домашньої навчальної установи. Академічна мобільність також визнана формою освітньої інтернаціоналізації. При цьому важливо розрізняти категорії «академічної мобільності», яка включає міжнародні переміщення як з метою навчання, так і з метою науки і підвищення кваліфікації, так і «студентська мобільність», яка припускає виключно програми освітніх стажувань для основних освітніх програм. У своєму дослідженні ми фокусуємося на категорії саме студентської академічної мобільності.

САМ не є суто освітнім процесом, вона акумулює в собі культурні, соціальні, економічні завдання. Міждисциплінарний характер цього роду діяльності вимагає комплексного методичного управлінського рішення з використанням можливостей цифровізації вищої освіти. Академічна мобільність не може бути організована у відриві від загальної державної стратегії системи вищої освіти. Безумовно, навіть при збереженні національної ідентичності в педагогічних процесах неможливо не враховувати світові інноваційні тенденції і стандарти. Академічна мобільність є однією з форм міжнародної проектної діяльності, яка визнана необхідним ресурсом інтернаціоналізації вищої освіти в Україні [4].

Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні у своїх витоках обумовлена фактом приєднання до Болонського процесу в 2003 році. Ця подія послужила поштовхом до формування основних стратегічних цілей і завдань САМ, відповідно до яких організовується процес управління цією формою міжнародної діяльності. Так, управлінські завдання закладів вищої освіти (далі ЗВО) включають організацію вільного доступу до програм стажування в зарубіжних університетах-партнерах. Ця умова була скоректована університетами в силу неможливості забезпечення зарубіжних виїздів для усіх зацікавлених студентів. На сьогодні більшість університетів України впровадили практику конкурсного відбору для освітніх програм вищої освіти. Обов'язковою умовою при цьому є можливість перезаліка залікових одиниць за результатами навчання в зарубіжному університеті. Ряд дослідників з обережністю відноситься до надмірних запозичень європейських освітніх стандартів організації міжнародної діяльності у зв'язку з вищезгаданими принципами «м'якої сили» і наполягає на самостійній національній стратегії розвитку міжнародної співпраці. У науковому дискурсі система студентської мобільності часто характеризується як інструмент неоліберальної стратегії глобалізації, яка призводить до комерціалізації освіти і трансформації його аксиологічного посилення в стратегію виробництва освітніх послуг [5]. При цьому не можна виключити ризики корекції політичних поглядів учасників витікаючої мобільності (яка розуміється нами як напрям українських ЗВО, з метою участі в програмах обміну) приймаючими європейськими країнами, які суперечать національній і цивільній відповідальності університетів України. Проте, згідно нашої позиції, підвищення лояльності студента, до тієї або іншої політичної системи може бути досягнуто у рамках проходження програми САМ.

Таким чином, стратегія розвитку САМ вбудована в загальнополітичні стратегії і спрямована на створення інструментів формування економічних ресурсів країни. Геополітичний контекст визначає переважання мобільності і націленість на виконання тих або інших стратегічних завдань. Перераховані стратегії роблять вплив на масштаб академічної мобільності. Тоді як європейські університети зосереджені на активізації мобільності і підви-

щенні таких критеріїв, як відсоток міграції і динаміка ринку праці ЄС, політичні імперативи Великобританії і інших держав «євроскептицизму» (наприклад, Данія), на сьогодні припускають відмову від максимальної інтегративності студентських обмінів і означають велику зосередженість на внутрішньому розвитку економіки і автономності системи вищої освіти по відношенню до зарубіжних партнерів. У деякому роді ця стратегія схожа з азіатською позицією, яка, при цьому, переслідує не стільки економічні, скільки ідеологічні і іміджеві цілі.

Додатковим інструментом реалізації вибраної стратегії організації САМ є форма реалізації програм обміну. На сьогодні в системі вищої освіти реалізуються наступні форми: 1) включене навчання; 2) мовні курси; 3) культурологічні практики, сезонні школи; 4) онлайн стажування; 5) одноразові заходи (семінари, конференції, виставки); 6) спільні програми подвійних дипломів; 7) програми додаткової професійної освіти; 8) дослідницька і наукова діяльність.

Вибір стратегії реалізації академічної мобільності обумовлений пріоритетними завданнями освітньої організації, яка задіює ті або інші інструменти управління залежно від переважання тієї або іншої форми реалізації обмінів. Українська освіта сьогодні розвивається шляхом акумуляції європейського і азіатського досвіду управління академічною мобільністю і знаходиться на шляху формування національної стратегії міжнародної співпраці, нарощуючи потенціал для виведення українських методик на світовий науковий, культурний, освітній і економічний простір. Проте, науково-педагогічне співтовариство України по-різному реагує на розвиток процесів САМ, визнаючи необхідність встановлення міжнародних наукових і освітніх обмінів, але побоюючись при цьому так званого «витоку мізків». Активне фінансування програм мобільності з боку ЄС говорить про потребу в залученні іноземних кадрів, а також стратегічних планах формування позитивного відношення до європейської політичної системи [6].

Для визначення специфіки управління процесами академічної мобільності потрібний комплексний аналіз економічних і соціальних явищ в області освіти. Тільки простеживши залежність студентської академічної мобільності від стратегічних цілей усіх учасників освітнього процесу, від держави в цілому до персональних перспектив приватної особи, можна ідентифікувати характер управлінської політики. Країни з менш розвинутою економічною системою прибігають до активних студентських обмінів з метою підвищення рівня освіти і науки, створення сприятливого середовища для залучення іноземних фахівців, які, у свою чергу, можуть сприяти розвитку економіки країни. Інструментом залучення приватних осіб до участі в подібних програмах обмінів найчастіше виступають високі умови навчання і роботи, пов'язані з фінансуванням цих програм. Розвиток економіки країни багато в чому побічно залежить від того об'єму фінансування, який

держава виділяє на забезпечення можливостей освітнього процесу. Вкладення фінансових коштів в людський капітал, є ключовою конкурентною перевагою сфери освіти [7]. Управління САМ в системі вищої освіти в контексті державної стратегії розвитку відбувається на підставі існуючої нормативно-правової бази, яка регламентує стандарти реалізації цієї форми міжнародної співпраці.

Управління студентською академічною мобільністю може включати всебі наступні аспекти діяльності :

- організація навчання студентів, в зарубіжних університетах - партнерах на період до 1 навчального року;
- організація навчання іноземних студентів, що навчаються в університетах строком до 1 року;
- організація короткострокових форм мобільності (літні і зимові школи, культурологічні практики, конференції, проектна дослідницька діяльність та ін.);
- оформлення локальних нормативно-правових актів для регламентації процесів обміну;
- оперативне оформлення документів реєстраційно-візового характеру;
- організація позанавчальної діяльності (культурні і екскурсійні заходи, соціокультурна адаптація, участь в діяльності студентських мовних клубів, асоціацій та ін.);
- пошук університетів-партнерів для реалізації програм САМ з урахуванням спрямованості ЗВО (технічна, гуманітарна, педагогічна та ін.);
- співпраця з освітніми і культурними фондами з метою залучення фінансування програм САМ;
- консультативна діяльність зі студентами з питань організації стажувань і реалізації програм мобільності;
- реалізація інформаційної підтримки;
- цифровізація процесів регулювання студентських обмінів, створення інформаційно-комунікативного середовища для учасників програм обмінів;
- маркетингова діяльність, спрямована на підвищення рейтингу програм обміну, що реалізуються;
- організація проживання учасників САМ в гуртожитках університетів;
- розвиток і реалізація віртуальних форм академічної мобільності [1].

Таким чином, управління САМ виходить за межі технічно-організаційної діяльності і стає комплексним інтелектуальним ресурсом створення мультикультурного середовища університету, інструментом реалізації культурного і наукового потенціалу учасників міжнародної діяльності. Управління в дослідженні, що розглядається нами, утілює в собі як ор-

ганізаційний, так і педагогічний компоненти діяльності. Процес управління САМ припускає регулярну роботу з великим об'ємом інформації і знаходження у безперервному контакті одночасно з десятками або сотнями представників зарубіжних університетів-партнерів. У зв'язку з цим, згідно позиції Йохана Бергстрема, засадничим інструментом управління є створення академічних і адміністративних календарів і формування чітких інструкцій, правил і регламентів для усіх учасників програм обмінів [2]. Не менш важливим є питання розподілу обов'язків і делегування частини організаційних питань студентам, оскільки для реалізації виїзду за кордон потрібна підготовка портфеля необхідних документів. Аналіз напрямів діяльності дозволив класифікувати основні інструменти забезпечення студентською академічною мобільністю :

1) Документаційне забезпечення: інструментом реалізації програм обміну виступає внутрішньоуніверситетська нормативно-правова база, що зважає на специфіку конкретної освітньої установи (як приклад можна привести положення про академічну мобільність, що регламентує правила зарахування іноземних студентів на освітні програми, а також правила напряму студентів ЗВО за кордон), акти, що регламентують реалізацію співпраці на міжуніверситетському рівні (меморандуми і договори про співпрацю із зарубіжними університетами-партнерами, договори про надання платних освітніх послуг, дорожні карти співпраці та ін.).

2) Інфраструктурне забезпечення: сукупність матеріальних технічних, програмно-технологічних, організаційно-управлінських і організаційно-правових інструментів реалізації мобільності (в даному випадку матеріальним інструментом виступатиме офіс міжнародного відділу, система гуртожитків університету, майданчика, в т.ч. віртуальні майданчики для проведення організаційних зборів, технологічне забезпечення процесів мобільності, таких як електронні бази, корпоративну пошту, особисті кабінети студентів, комп'ютерна техніка, доступна мережа інтернет для організації освітнього процесу, віртуальні платформи для реалізації освітньої і адміністративної роботи.

3) Кадрове забезпечення: загальна координація міжнародної діяльності реалізується топ-менеджером університету, який визначає стратегію ведення міжнародної діяльності, тоді як співробітники структурних підрозділів і професорсько-викладацький склад виступають безпосередніми виконавцями даних процесів (важливо, щоб співробітники мали необхідні компетенції в області менеджменту в освіті, педагогіки, історії, іноземних мов, а також психології, цифровими компетенціями, комунікативними компетенціями).

4) Інформаційне забезпечення: розвиток системи відкритого доступу до інформації про програми обміну як для студентів університету, так і для студентів зарубіжних університетів-партнерів, інструментом реалізації

якої може виступати багаторівнева інформаційна мережа, що транслює актуальну інформацію з питань міжнародного обміну, проведення регулярних інформаційних і консультативних зборів зі студентами університету, підтримка міжнародної сторінки офіційного сайту освітньої установи, брошури, інформаційні стенди і роздавальні матеріали, соціальні мережі.

5) Забезпечення адаптаційних умов : система консультаційної підтримки іноземних стажистів, забезпечення лінгвістичної, соціальної побутової і культурної адаптації шляхом створення студентських асоціацій і клубів курирування (система «Buddy»), простору соціальних мереж, віртуальних ознайомлювальних турів, центрів психологічної допомоги, проведення бесід, майстер-класів, організації екскурсійної програми.

6) Фінансове забезпечення: інструментами забезпечення студентської академічної мобільності можуть виступати міжнародні освітні фонди (наприклад, Erasmus+, DAAD та ін.), програми субсидування (державні, регіональні, міські стипендії, стипендії вченої ради університету), засоби університету, а також особисті кошти студентів; у зв'язку з цим активно розвивається система фандрайзингу (структурованого пошуку і залучення фінансових ресурсів для реалізації програм обміну окремим структурним підрозділом або відповідальною особою).

Висновки. Таким чином, комбінація цих принципів представляє управління САМ як особливий спосіб пізнання, також виводячи його за межі адміністративної діяльності. Реалізація описаних аспектів роботи у рамках діяльності університету може бути як певна структура, яка припускає існування окремого адміністративного підрозділу, відповідального за організацію академічної мобільності, так і моделлю, що припускає розділення обов'язків між факультетами / інститутами і призначення відповідальних осіб з питань організації студентських обмінів.

Список використаних джерел:

1. Ажажа М.А. Реформування вищої освіти як пріоритетний напрям державної політики України: Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 1–2 березня 2019 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. с.44–47.

2. Вавренюк С.А. Механізм мобільності студентів як засіб підвищення якості освіти в Україні . Публічне управління та адміністрування в Україні: науковий журнал, ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2018. Вип. 8, С. 23-27.

3. Воротін В.Є. Модернізація сфери освіти та науки як об'єкта державного управління: конкурентні переваги для України . Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 6. С. 153-160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_6_25

4. Моїсеєва Ф.А. Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу . Наука. Релігія. Суспільство. 2014. № 1. С. 36-40. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2014_1_8

5. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний та зарубіжний досвід. Київ : КНЄУ, 2001. 208 с.

6. Силадій І. Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації. Вища освіта України. 2016. № 4. С. 34-38. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2016_4_7.

7. Шевченко В. М. Особливості формування механізмів державного управління закладами вищої освіти в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку України: Державне будівництво. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_47.

8. Шеломовська О. Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду . Публічне адміністрування: теорія та практика. 2014. № 1. С. 1–16.

References:

1. Azhazha M.A. Reforming higher education as a priority direction of the state policy of Ukraine: State and municipal administration: theory, methodology, practice: Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference, Zaporizhia, March 1–2, 2019. Zaporizhia: Classical Private University, 2019. p.44 -47.

2. Vavreniuk S.A. The mechanism of student mobility as a means of improving the quality of education in Ukraine. Public management and administration in Ukraine: scientific journal, PU "Black Sea Research Institute of Economics and Innovation", 2018. Iss. 8, pp. 23-27.

3. Vorotin V.E. Modernization of the sphere of education and science as an object of state administration: competitive advantages for Ukraine. Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2017. No. 6. P. 153-160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_6_25

4. Moiseeva F.A. European integration of higher education of Ukraine in the context of the Bologna process. Science. Religion. Society. 2014. No. 1. P. 36-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2014_1_8

5. Obolenska T. E. Marketing of educational services: domestic and foreign experience. Kyiv: KNEU, 2001. 208 p.

6. Siladiy I. Development of education in the context of the main challenges of globalization. Higher education of Ukraine. 2016. No. 4. P. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2016_4_7.

7. V. M. Shevchenko. Peculiarities of formation of mechanisms of state management of higher education institutions in the conditions of European integration and innovative development of Ukraine: State construction. 2010. No. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_47.

8. Shelomovska O. Reforming the state management of higher education in Ukraine on the basis of European experience. Public administration: theory and practice. 2014. No. 1. P. 1–16.